

بررسی عوامل مؤثر در میزان مطالعه و کتابخوانی

نویسنده: علیرضا زارع شاه آبادی
عضو هیأت علمی دانشگاه یزد

مقدمه:

متأسفانه رواج روحیه کتابخوانی و مطالعه در میان ملت عزیز ما که خود یکی از مشعل داران فرهنگ، کتاب، معرفت و تمدن در طول تاریخ است خیلی کمتر از آن چیزی است که از چنین ملتی انتظار می رود با اینکه در سال های اخیر و پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران سعی فراوان شده است تا فرهنگ مطالعه و کتابخوانی رواج یابد ولی چندان موفق نبوده ایم و هنوز هم هجوم فرهنگ بیگانه، دین و دانش جوانان و نوجوانان ما را تهدید می کند.

متأسفانه تعداد کتابخانه ها کم است و از این تعداد کم هم چندان استقبال خوبی به عمل نمی آید در صورتی که برای دستیابی به توسعه و پیشرفت، مطالعه و فراگیری علوم مختلف از طریق خواندن کتاب های مربوطه ضرورت دارد.

روش تحقیق

در این تحقیق از مطالعه کتابخانه ای و میدانی بهره گرفته ایم حاصل مطالعه کتابخانه ای مبحث اهمیت مطالعه و

(مطالعه موردی روستای ترک آباد اردکان)

کتابخوانی ملاحظه خواهید کرد و در تحقیق میدانی وضعیت مطالعه و کتابخوانی را در روستای ترک آباد اردکان بطور اعم و در مورد دانش آموزان مقطع متوسطه ساکن در روستای ترک آباد بطور اخص مورد بررسی قرار دادیم بدین منظور پرسشنامه ای بین دانش آموزان مقطع متوسطه توزیع گردید و در مرحله بعدی اطلاعات مندرج در پرسشنامه ها استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و سپس اطلاعات بدست آمده را طبقه بندی و تجزیه نموده و نتایج حاصله را در یافته های تحقیق ارائه می نمایم.

اهداف تحقیق:

۱. شناسایی موانع مطالعه و کتابخوانی؛
۲. بررسی راه های مؤثر جهت بالابردن فرهنگ مطالعه و کتابخوانی؛

۳. کشف راه‌های ایجاد انگیزه و شوق در نوجوانان و جوانان برای تحقیق و مطالعه.

فرضیه‌ها:

۱. تماشای تلویزیون و حجم زیاد درس‌ها و تکالیف کلاسی باعث کاهش میزان مطالعه و کتابخوانی شده است؛
۲. میزان علاقه والدین به مطالعه در میزان علاقه فرزندان به مطالعه تأثیر دارد؛
۳. میزان مراجعه دانش‌آموزان به کتابخانه مطلوب نیست.

۱. اهمیت مطالعه و کتابخوانی:

امروزه کتاب یکی از شاخص‌های توسعه و رایج‌ترین محصول فرهنگی در کشورهای مختلف محسوب می‌شود و با وجود گسترش همه جانبه وسایل ارتباط جمعی، کتاب هنوز جایگاه ویژه‌ای در دنیای امروز دارد و عمده‌ترین وسیلهٔ تعلیم و تربیت به شمار می‌رود.

تفاوت زیاد سرانه مطالعه در ایران با کشورهای پیشرفته صنعتی و حتی در حال رشد، تعداد و کیفیت نشریات منتشر شده در کشور ما در مقایسه با سایر کشورها گویای جایگاه نامناسب مطالعه در جامعه ما می‌باشد. لذا علاوه بر تلاش در جهت بالا بردن سطح مطالعه در اقشار متخصص، باید زمینه را برای ایجاد فرهنگ مطالعه در قشرهای مختلف مردم فراهم کرد.

تقسیم‌بندی جهان به کشورهای شمال و جنوب نیز دقیقاً براساس دسترسی و عدم دسترسی به اطلاعات و منابع آن صورت گرفته است. با مقایسه هر کدام از کشورهای شمال با هر یک از کشورهای جنوب، اولین وجه اختلاف آن دو را در بود و نبود فرهنگ مطالعه می‌بینیم. به عنوان مثال کشوری مانند سوئد با ۹ میلیون نفر جمعیت ۴۰۰۰ کتابخانه دارد. در حالیکه کشور ما با بیش از ۶۰ میلیون نفر جمعیت فقط ۱۵۰۰ کتابخانه عمومی دارد که اگر نسبت به جمعیت محاسبه کنیم بایستی کشور ما دارای ۲۵۰۰۰ کتابخانه باشد و شکاف عمیقی که از جهات مختلف از جمله رشد اقتصادی، مسائل رفاهی و نهادهای اجتماعی سالم فی‌مابین ایران و سوئد دیده می‌شود

دقیقاً ناشی از همین فقر فرهنگی است و به عبارت دیگر هر جا کتاب کم است نان نیز کم است.

براساس تحقیقات انجام شده توسط سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور به طور متوسط ۳۲/۹٪ مدارس کشور فاقد کتابخانه هستند در حالیکه این رقم در سایر کشورها و به خصوص در کشورهای پیشرفته بسیار پایین‌تر است. مثلاً در سوئد تنها ۶٪ مدارس فاقد کتابخانه هستند و استاندارد کتاب برای هر دانش‌آموز ۲۰ جلد می‌باشد و در ژاپن برای هر دانش‌آموز ۱۴/۸ جلد کتاب در کتابخانهٔ مدرسه وجود دارد در حالی که در مدارس کشور ما آمار به شرح زیر است:

در مدارس ابتدایی ۰/۹۸ جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز در مدارس راهنمایی ۱/۵ جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز در مدارس متوسطه ۲/۲۴ جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز

و براساس تحقیقی که در بهار ۱۳۷۳ تحت عنوان بررسی ارتباط میان میزان توسعه فرهنگی و میزان کیفیت و کارایی کتابخانه‌های عمومی صورت گرفته، به این نتایج دست یافته‌اند که همبستگی و همخوانی شدیدی بین توسعه فرهنگی با میزان کیفیت و کارایی کتابخانه‌های عمومی کشور وجود دارد.

کتاب و کتابخوانی برای کودکان در دنیای امروز اهمیت زیادی دارد، والدین تا قبل از رسیدن کودک به مرحلهٔ دبستان نقش بسیار مهمی در ایجاد عادت مطالعه در کودک ایفا می‌کنند.

والدینی که کودکان خود را از ابتدا با کتاب و مطالعه آشنا می‌کنند در حقیقت آنان را به مطالعه علاقه‌مند کرده‌اند و رغبت مطالعه و کتابخوانی برای کودکان از مدرسه شروع می‌شود. اینکه اکثر خانواده‌ها داستان‌گویی و آشنا کردن کودکان با ادبیات کودک را فراموش کرده و آن را تلویزیون واگذار نموده، کودکان را از مطالعه و کتابخوانی دور کرده‌اند.

از دیگر دلایل عدم علاقهٔ کودکان به مطالعه این است که ادبیات کودک و نوجوان در کشور تحت سلطهٔ بزرگسالان است، یعنی روح بزرگسالی بر ادبیات کشور حاکم است. به اعتقاد کارشناسان، ادبیات کودک در کشور ما جدی و

نمی‌آید.

مشکل دیگر تربیت اکثر معلمان است که نه کتابخانه داشته‌اند و نه عادت و شوق به مطالعه دارند. آنان هرگز نمی‌توانند اثر کتاب بر کودکان و نوجوانان را درک کنند و برخی از آنان می‌ترسند از اینکه اگر دانش‌آموز عادت به مطالعه پیدا کند سؤال‌های او زیاد شده و تکلیف معلم ناخوانده زیادتر می‌گردد. در انتخاب کتاب برای کتابخانه‌های مدرسه باید توجه کافی مبذول شود. در اکثر ممالک گروهی امر ارزشیابی کتاب‌های مناسب دبستان و دبیرستان را عهده‌دار هستند. البته این افراد باید بدون هر گونه تعصب روی کتاب‌های خاص و فقط متناسب با فهم بر نیاز و علاقه دانش‌آموزان به انتخاب کتاب و خرید آن برای کتابخانه‌ها همت گمارند.

مطالعات و بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که کودکان و نوجوانانی که دسترسی به کتاب خوب و عادت به مطالعه دارند؛ از سطح معلومات و فرهنگ بالاتری برخوردار هستند و در زندگی آینده افرادی شایسته و موفق خواهند بود. وجود کتابخانه‌های غنی در مدارس که در برگزیده کتاب‌های متعدد، متنوع، جالب و خواندنی برای دانش‌آموزان باشد، منابع و مراجع خوبی برای معلمان و مشاوران مدارس در جهت مشاوره و راهنمایی دانش‌آموزان و درمان بسیاری از اختلالات رفتاری و انحرافات برخی از دانش‌آموزان آسیب‌دیده از این مشکلات می‌باشد. به بیان دیگر کتاب درمانی از ساده‌ترین و در عین حال پراثرترین روش‌ها برای درمان بسیاری از پریشانی‌های روانی، کمرویی، افسردگی، پرخاشگری و ... می‌تواند باشد.

می‌توان گفت که با وجود معلمان محبوب دانش‌آموزان و کتابخانه‌های جالب و جذاب که به حد کافی از کتاب‌های مناسب بهره‌مند باشد، کارگزاران نظام تعلیم و تربیت کشور می‌توانند به آینده آن کشور و پیشرفت و اعتلای سطح فرهنگ و توسعه کشور امیدوار باشند.

۲. اوضاع کلی روستای ترک‌آباد:

روستای ترک‌آباد در ۴ کیلومتری شهرستان اردکان واقع است. این روستا در عرض جغرافیایی ۲۱ درجه و ۱۵ دقیقه و

سنگین است و با روحیه کودکان و فضای با نشاط آنان سازگار نیست. ما با خیل کتاب‌های خسته‌کننده و عبوس روبرو هستیم که عنوان کتاب‌های فرهنگی - هنری دارند.

کتاب و کتابخوانی را باید از مدارس و خانه‌ها شروع کنیم در حالیکه با حجم زیاد درس و مشق مدارس، مهلت خواندن کتاب‌های خارج مدرسه را از کودک می‌گیرد کم علاقه‌بودن برخی معلمان به مطالعه، وضعیت کتابخانه‌های مدارس و وجود کتاب‌های یک بُعدی، از علل عدم ایجاد عادت مطالعه در کودکان است.

اگر تنها کتاب‌های یک بُعدی مذهبی، اخلاقی و اجتماعی را به کودکان و نوجوانان بدهیم، کار ما مشابه کتاب‌های درسی خواهد بود. در حالی که کودک و نوجوان باید از خواندن کتاب لذت ببرد.

ارائه آخرین کتاب‌ها به کودکان، اختصاص ساعت خاصی به مطالعه در مدارس، تهیه نوارهای ویدئویی برای آشنا کردن دانش‌آموزان با نویسندگان و کارهای آنان و تقویت کتابخانه‌ها از عوامل مؤثر در تشویق کودکان و جوانان به مطالعه است. ازدیاد وسایل سرگرمی مثل تلویزیون که وقت و قدرت انتخاب را از کودکان می‌گیرد، رایانه و بازی‌های رایانه‌ای، در دسترس نبودن کتاب و قیمت نسبتاً بالای آن از عوامل کاهش میزان مطالعه در کودکان و نوجوانان است. جایزه و هدیه دادن کتاب نیز می‌تواند یکی از عوامل ایجاد اشتیاق در کودک و نوجوان جهت مطالعه و ایجاد عادت کتابخوانی و مطالعه در بین آنها باشد.

علاقه و عادت به مطالعه در افراد از سنین خردسالی باید پایه‌گذاری شود و از همین جهت است که کتابخانه در مدارس نقش مهمی را در بوجود آوردن عشق به مطالعه ایفا می‌کند. امروزه در اکثر ممالک سعی و کوشش می‌شود که در مدارس، کتابخانه‌ای ولو کوچک وجود داشته باشد.

هدف این کتابخانه‌ها کمک به بهتر خواندن و بیشتر خواندن و برانگیختن ذوق مطالعه در نوجوان و جوان می‌باشد. اکثر مدارس در ایران می‌توانند ادعا کنند که کتابخانه دارند ولی باید اذعان کرد که قفسه‌ای از کتاب‌های مختلف که در اطاق مدیر مدرسه قرار دارد، کتابخانه مدرسه به شمار

در طول جغرافیایی ۵۴ درجه و ۳۵ دقیقه قرار دارد، و مرکز دهستان محمدیه می باشد.

موقعیت روستا به نحوی است که از شمال به مزرعه چاه افضل، از شرق به روستای احمدآباد و از جهت غرب به اراضی روستای سیدنورالدین احمد و از سمت جنوب به جاده تهران - بندرعباس معروف به جاده سنتو محدود می گردد.

روستای ترک آباد دارای ۴۷۵ خانوار و ۲۳۹۵ نفر جمعیت می باشد. نسبت باسوادی در روستای ترک آباد ۷۱/۰۶ یعنی تقریباً ۷۱٪ می باشد که این نسبت برای مردان ۷۴/۸٪ و برای زنان ۶۶٪ می باشد. (تعداد افراد باسواد مرد ۹۱۲ نفر و باسواد زن ۷۹۰ نفر). این روستا از لحاظ وضعیت تحصیلی دانش آموزانش وضعیت نسبتاً خوبی دارد و حدود ۲۰٪ دانش آموزان آن وارد مراکز دانشگاهی می شوند. دانش آموزان این روستا در آزمون های علمی که در بین مدارس شهرستان برگزار می شود رتبه های خوب و در خور تحسینی کسب می کنند.

ولی متأسفانه این روستا هنوز دارای کتابخانه عمومی نیست. یک کتابخانه کوچک عمومی داشت که هم اکنون غیرفعال است. خوشبختانه ساختمان بزرگ کتابخانه عمومی این روستا در حال تکمیل است و در آینده ای نزدیک افتتاح خواهد شد تا جوانان این روستا از نعمت کتاب و مکان مطلوب برای مطالعه بهره مند گردند.

بیشترین تعداد شاغلین روستای ترک آباد در زمینه کشاورزی فعالیت دارند و پس از آن مشاغل اداری و خدماتی و مشاغل صنعتی قرار دارد.

مراکز آموزشی روستای ترک آباد عبارتند از:

۱. دبستان دخترانه ۱۵ خرداد؛
 ۲. دبستان پسرانه سلمان فارسی؛
 ۳. مدرسه راهنمایی دخترانه ۱۵ خرداد؛
 ۴. مدرسه راهنمایی پسرانه هجرت؛
 ۵. دبیرستان پسرانه فرهنگ ترک آباد.
- ۲۲۵ نفر در مقطع ابتدایی پسرانه، ۱۹۸ نفر در مقطع ابتدایی دخترانه، ۱۵۳ نفر در مقطع راهنمایی پسرانه و ۱۲۹ نفر در مقطع راهنمایی دخترانه به تحصیل اشتغال دارند. تعداد

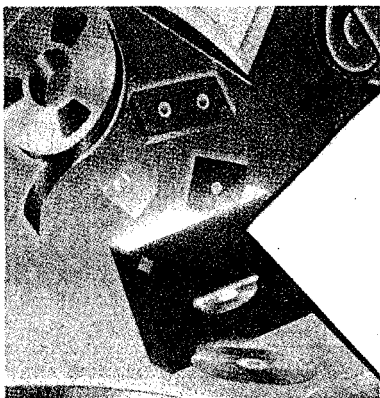
دانش آموزان در مقطع دبیرستان ۱۱۲ نفر می باشد. در مجموع این روستا از لحاظ وضعیت آموزشی و کیفیت تحصیلی از وضعیت مطلوبی برخوردار است و دلیل آن یکی نیروی کار و کادر آموزشی این روستا که اکثراً بومی هستند که با عشق و جدیت کار می کنند و با مساعدت مسئولین شهرستان، امید است که از لحاظ فرهنگ مطالعه و کتابخوانی نیز شاهد وضعیت مناسبتری در روستا باشیم.

۳. یافته های تحقیق:

حجم نمونه در این تحقیق ۱۰۰ نفر از دانش آموزان دوره متوسطه ساکن در روستای ترک آباد است که مورد پرسش قرار گرفتند و با توجه به اینکه پرسش شوندگان ۱۰۰ نفر و تعداد آنها با درصد برابر بوده از آوردن فراوانی صرف نظر کرده ایم. شاخص های ما در این تحقیق عبارتند از:

الف. تأثیر میزان ساعات تماشای تلویزیون در میزان مطالعه:

تماشای تلویزیون از جمله عوامل سرگرمی و اوقات فراغت افراد به حساب می آید که این وسیله ارتباط جمعی در عین داشتن نکات مثبت و آموزنده، به عنوان یک عامل منفی در مطالعه و کتابخوانی به حساب می آید و سبب می شود نوجوانان و جوانان وقت خود را به تماشای تلویزیون اختصاص دهند.

جدول شماره ۱ - تأثیر میزان ساعات تماشای تلویزیون در میزان مطالعه

افراد	زمان	بیش از سه ساعت	سه ساعت	دو ساعت	یک ساعت	کمتر از یک ساعت
افرادی که به مطالعه می‌پردازند (درصد)		٪۱	٪۱	٪۳	٪۹	٪۸۶
افرادی که تلویزیون تماشا می‌کنند (درصد)		٪۶	٪۹	٪۲۴	٪۲۵	٪۳۶

همانطور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌کنید تماشای تلویزیون یکی از عوامل کاهش مطالعه و کتابخوانی است.

غیردرسی علاقه نداشته‌اند و ٪۲ به کتب مورد علاقه دسترسی نداشته‌اند.

ب. تأثیر حجم زیاد کتاب‌های درسی در عدم مطالعه غیردرسی:

ج. تأثیر میزان علاقه والدین به مطالعه با میزان علاقه فرزندان به مطالعه:

٪۲۸ از افرادی که مورد سؤال واقع شده‌اند علت عدم مطالعه کتب غیردرسی را زیاد بودن حجم کتاب‌های درسی و تکالیف کلاسی ذکر نموده‌اند لذا می‌توان گفت این عامل نیز بر میزان مطالعه تأثیر منفی داشته است. و ٪۱۵ به مطالعه

میزان علاقه والدین به مطالعه با میزان مطالعه فرزندان همبستگی دارد و همانطور که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌کنید هر چه والدین به مطالعه و کتابخوانی بیشتر علاقه‌مند بوده‌اند این امر در میزان علاقه فرزندان به مطالعه تأثیر داشته است.

جدول شماره ۲ - تأثیر میزان علاقه والدین به مطالعه با میزان مطالعه فرزندان

میزان مطالعه	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	ضعیف
میزان مطالعه والدین (درصد)	٪۱	٪۳	٪۴	٪۱۵	٪۷۷
میزان مطالعه فرزندان (درصد)	٪۲	٪۵	٪۱۰	٪۲۵	٪۵۸

د. علل عدم مطالعه دانش آموزان در زمان اوقات فراغت:

در سؤالی که از پرسش‌شوندگان شده است و از آنها خواسته شد که علت عدم مطالعه خود را در زمان اوقات فراغت مشخص نمایند ۲۸٪ علت را زیاد بودن حجم درس‌ها و تکالیف درسی، ۴۷٪ تماشای تلویزیون، ۱۵٪ نداشتن علاقه به مطالعه، ۲٪ دسترسی نداشتن به کتب مورد علاقه و ۸٪ نداشتن تفریحات و سرگرمی‌های دیگر ذکر کرده‌اند.

جدول شماره ۳ - علل عدم مطالعه دانش آموزان در زمان اوقات فراغت

زیاد بودن حجم درس‌ها	تماشای تلویزیون	عدم علاقه به مطالعه	عدم دسترسی به کتب مورد نیاز و علاقه	داشته شدن تفریحات و سرگرمی‌های دیگر
۲۸٪	۴۷٪	۱۵٪	۲٪	۸٪

همانطور که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌شود بیشترین علت عدم مطالعه دانش آموزان در زمان اوقات فراغت تماشای تلویزیون و بعد از آن زیاد بودن حجم درس‌ها و تکالیف درسی ذکر شده است و ۱۵٪ نیز علت را عدم علاقه به مطالعه عنوان کرده‌اند.

ه. میزان استفاده دانش آموزان از کتابخانه در طول سال:

در سؤالی از پرسش‌شوندگان که تعداد دفعات مراجعه آنها را به کتابخانه در طول سال جویا شدیم نتایج زیر بدست آمده است:

جدول شماره ۴ - میزان استفاده دانش آموزان از کتابخانه در طی سال

میزان استفاده	بیش از ۶ بار	۴ تا ۶ بار	۲ تا ۴ بار	۱ تا ۲ بار	هیچ دفعه
میزان استفاده در طی سال	۳۱٪	۲۳٪	۱۴/۵٪	۱۶٪	۱۵/۵٪

۵. رایگان بودن کارت عضویت در کتابخانه.
۶. دایر نمودن برنامه‌های جنبی مانند گردش‌های علمی و بازدید از موزه‌ها برای اعضای کتابخانه.
۷. ایجاد سالن مطالعه مطلوب همراه با امکانات رفاهی مناسب.
۸. تنوع کتاب‌های موجود در کتابخانه.
۹. ارائه مجلات و روزنامه‌های متنوع در کتابخانه‌ها.
۱۰. ارائه کتاب‌های متناسب با توان و فهم نوجوانان و جوانان در کتابخانه‌ها.

منابع و مآخذ

۱. انصاری (محقق)، نوش آفرین. مجموعه مقالات درباره کتاب و کتابداری، انتشارات توس.
۲. اکبری، علی‌اکبر. اندیشه‌ها و اندرزها، انتشارات بنیاد پاییز، سال ۱۳۶۹.
۳. بررسی میزان استفاده از کتاب‌های کتابخانه مدارس متوسطه پسرانه شهرستان صدوق. زمستان ۷۶.
۴. تازه‌های بانک اطلاعات استان یزد، شماره ۸، سال ۱۳۷۵.
۵. فرهنگ و وسایل ارتباط جمعی، سازمان برنامه و بودجه استان یزد، معاونت آمار و اطلاعات، خرداد ۱۳۷۵، نشریه شماره ۱۷۴.
۶. خامنه‌ای، علی. کتاب و کتابخوانی (در آئینه رهنمودهای مقام معظم رهبری)، چاپ اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، پاییز ۱۳۷۷.
۷. روزنامه کیهان، مقاله نامهربانی با بار مهربان چرا؟، ۲۰ آذر ۱۳۷۷، ص ۸.

همانطور که ملاحظه می‌شود ۱۵/۵٪ افراد پرسش شده در طی سال حتی یک‌بار نیز به کتابخانه مراجعه نمی‌کنند و در مجموع وضعیت مراجعه آنها به کتابخانه چندان مطلوب نیست و لازم است با اقدامات تشویقی دانش‌آموزان را به سمت مطالعه و کتابخوانی سوق داد.

همانطور که نتایج تحقیق نشان می‌دهد وضعیت مطالعه و کتابخوانی در بین جوانان و نوجوانان از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست و عوامل مختلفی در کاهش میزان مطالعه و کتابخوانی آنها تأثیر داشته است که بیشترین تأثیر منفی را تماشای تلویزیون و پس از آن حجم زیاد کتاب‌های درسی و تکالیف مدرسه داشته است. از دیگر عوامل مؤثر در این امر علاقه نداشتن، نپرداختن والدین به مطالعه و عدم علاقه افراد به مطالعه بوده است که با توجه به اهمیت مطالعه و کتابخوانی لازم است جهت تشویق و ترغیب افراد مخصوصاً نسل جوان به مطالعه و کتابخوانی اقدامات لازم بعمل آید که برخی از این راه‌حل‌ها بعنوان پیشنهادات در زیر ارائه گردیده است.

پیشنهادات

۱. تشویق دانش‌آموزانی که بیشترین مراجعه را به کتابخانه داشته‌اند و اعطای جوایز به آنها.
۲. معرفی کتاب‌های مختلف به دانش‌آموزان از طریق دبیران و اولیاء دانش‌آموزان
۳. تمام وقت بودن کار کتابخانه.
۴. حذف مقررات سخت مانند جریمه عدم تحویل کتاب به موقع.

